

วิทยุชุมชนกับขบวนการเสื้อแดง

Community Radio Stations and the Redshirt Movement

ขจรศักดิ์ สิทธิ¹

บทคัดย่อ

รายงานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการ บทบาท และการท้าทายการครอบงำประชาชนของรัฐ ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยได้มาจาก เอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า วิทยุชุมชนเกิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญปีพ.ศ. 2540 สถานีวิทยุชุมชนมีความแตกต่างไปจากสถานีวิทยุแนวเดิม กล่าวคือ ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของรัฐ วิทยุชุมชนมีบทบาทอย่างสูงในทางการเมืองท้องถิ่น โดยได้ทำหน้าที่เป็นสื่อหรือช่องทางของการเคลื่อนไหว และระดมมวลชนของขบวนการเสื้อแดง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางด้านเทคโนโลยี การตื่นตัวทางการเมือง และการรับข้อมูลข่าวสารของชาวชนบท วิทยุชุมชนจึงเป็นสัญลักษณ์และมีบทบาทสำคัญในการทำหาย การผูกขาดช่องทางสื่อสารมวลชนของรัฐ วิทยุชุมชนได้จัดการปิดกั้นข้อมูลข่าวสารทางเดียวในเชิงลักษณะการให้ข้อมูลชวนเชื่อของรัฐ ทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลที่สะท้อนความเป็นจริงของสถานการณ์บ้านเมือง วิทยุชุมชนจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือของผู้อ่อนแอที่ใช้ในการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง สร้างอัตลักษณ์ร่วม และเป็นศูนย์กลางในการทำหายและจัดการครอบงำประชาชน

Abstract

The purpose of this paper is to study the development, roles and challenges that community radio stations pose for the Thai state. The data upon which this study was based were from documentary sources, observation, and interviews. All community radio stations in Thailand emerged only after the promulgation of the 1997 Constitution. Unlike the conventional radio stations, they do not function as a government mouthpiece. Rather, they were highly politicized and played a significant role in the local political landscape, and served as an intermediary center for mobilizing the redshirt movement. This reflects the fact that rural people who operated the radio stations were as technologically capable and politically astute

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

as their counterparts in the urban areas. Consequently, community stations weakened the monopoly of the state controlled mass communication and emerged as a threat to the state. They also made it more difficult for the central government to propagandize and mislead people through their state-owned radio stations. The community stations provided the listeners with a different viewpoint about national affairs and socio-political development. Through their own networks, these stations functioned to fight suppression for those who were politically weak and, often, ignored by the state.

คำสำคัญ: วิทยุชุมชน ขบวนการเสื้อแดง

Keywords: Community Radios, the Redshirt Movement

บทนำ

ชนชั้นที่ด้อยกว่าเกือบทั้งหมดในประวัติศาสตร์แทบจะไม่สามารถเข้าถึงความฟุ่มเฟือยของกิจกรรมทางการเมือง ที่มีลักษณะเปิดเผยและจัดตั้งได้เลย หรือกล่าวอีกทางหนึ่ง กิจกรรมเช่นว่านี้อันตรายหรือไม่ก็เป็นการฆ่าตัวตาย

...(M)ost subordinate classes throughout most history have rare been afforded the luxury of open, organized, political activity. Or better stated, such activity was dangerous, if not suicidal.” James Scott (1985)

นับจากที่ กุกลีเอลโม มาร์โคนี (Guglielmo Marconi) นักวิทยาศาสตร์ชาวอิตาลีเลียน ได้คิดค้นการรับส่งสัญญาณวิทยุใน ค.ศ.1906 วิทยุมีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้วิทยุมิใช่เป็นเพียงแค่เครื่องมือสื่อสารแบบ “เชื่อง ๆ” เท่านั้น ในต่างประเทศ วิทยุมีบทบาทและอิทธิพลอย่างสูงทางการเมือง เช่น ประชาชนอเมริกันกว่า 60 ล้านคน ติดตามฟังอดีตประธานาธิบดี แฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ (Franklin d. Roosevelt) ประกาศสงครามต่อญี่ปุ่นในวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 1941 โดยผ่านช่องสัญญาณ “วิทยุ” เหตุการณ์ดังกล่าว นอกจากจะชี้ให้เห็นว่า วิทยุเป็นหนึ่งในช่องทางสื่อสารสำคัญที่สุดในสหรัฐขณะนั้น อดีตประธานาธิบดีรูสเวลท์ยังถือเป็นคนแรก ๆ ที่ใช้สื่อวิทยุเพื่อ “เป้าหมาย” ทางการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ สถานีวิทยุยักษ์ใหญ่อย่างบีบีซี (BBC) ของสหราชอาณาจักรเช่นกัน ได้ทำการผลิตรายการวิทยุทั่วหัวน้ำจำนวนมากเพื่อให้ชาวสหราชอาณาจักรตามติดเท่าทันสถานการณ์โลก แต่ขณะเดียวกันสถานีวิทยุนี้ได้ทำหน้าที่เผยแพร่ความคิด “กำหนดประเด็น” (Agenda-setting) ทางการเมือง และค่านิยมของสังคมโลกจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

นับจากอดีตวิทยามีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง วิทยุเป็นเครื่องมือหลักของชีวิตผู้คน ในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความบันเทิง หรือแม้แต่เรื่องศาสนา ในโลกปัจจุบัน วิทยุหาได้ล้าสมัย หากแต่ถูกพัฒนาศักยภาพอย่าง “ไร้ขอบเขต” ดังที่นักวิทยาศาสตร์ด้านฟิสิกส์คนสำคัญอย่างสตีเฟน ฮอว์คิง (Stephen Hawking) ประกาศณรงค์ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.2015 ให้ชุมชนระหว่างประเทศ โดยเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์ มีการค้นหาสิ่งมีชีวิตอื่นในระบบสุริยะจักรวาลด้วยคลื่นวิทยุ กล่าวได้ว่าวิทยุเกี่ยวข้องกับทั้ง “การเมืองอนุภาค” (Micro politics) ในครัวเรือนและการเมืองที่มี “จักรวาลวิทยา” กว้างขวางกว่าโลก วิทยุได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทางสังคม และชีวิตประจำวัน (Everyday Life) ของคนจำนวนมากในห้องทำงาน ห้องนั่งเล่น ในรถ ในห้างสรรพสินค้า ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว

ขณะที่ในประเทศไทย วิทยุ และการพัฒนามาสู่วิทยุชุมชนในปัจจุบัน นับเป็นก้าวสำคัญของการสื่อสารมวลชน รวมทั้งยังสะท้อนถึงการเจริญเติบโตของประชาธิปไตยและการกระจายอำนาจตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 รัฐธรรมนูญที่ได้ชื่อว่าเป็นฉบับ “ประชาชน” เนื่องจากรัฐธรรมนูญได้บัญญัติคุ้มครองสิทธิของประชาชนในการใช้สื่อสารมวลชน และคุ้มครองเสรีภาพของคนทำสื่อในมาตรา 39-41 (โสภิต หวังวีวัฒนา, 2548: 1-2) โดยมาตราดังกล่าวมีพระราชบัญญัติประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2543 รองรับอย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญ 2540 ยังกล่าวถึงการการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเอาไว้ในมาตรา 282-290 อย่างชัดเจน รวมถึงกระตุ้นให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า สิทธิชุมชน (Community Rights) ด้วย เพื่อเป็นการดำรงรักษาอัตลักษณ์ และสวัสดิภาพของประชาชน อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วการศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนยังคงจำกัดอยู่ในประเด็นหลักเรื่องป่าชุมชน โฉนดชุมชน และการดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมท้องถิ่น บทบาทของวิทยุชุมชนยังมีการศึกษาอย่างค่อนข้างจำกัด บทบาทของวิทยุชุมชนมักถูกมองในเชิงกระแสหลัก ในแง่สื่อของ “การพัฒนา” โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับ “ความเป็นการเมือง” ของวิทยุชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในการทำมาความเข้าใจวิกฤติการเมืองร่วมสมัย ซึ่งแง่มุมทางการเมืองของวิทยุชุมชนนี้เป็นสิ่งที่ผู้เขียนให้ความสนใจ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการพัฒนาการของวิทยุ วิทยุชุมชน และสังคมการเมืองไทยในระดับเบื้องต้น
2. เพื่อศึกษาบทบาทของสถานีวิทยุชุมชนกับขบวนการเสื้อแดง
3. เพื่อศึกษาการทำลายอุดมการณ์ของรัฐโดยเสียงที่เปล่งผ่านวิทยุชุมชน

ระเบียบวิธีการวิจัย และขอบเขตการวิจัย

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาวิจัยจากเอกสาร และการวิจัยเชิงคุณภาพโดยผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ ในแง่ขอบเขตการวิจัย งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์แง่มุมความเป็นการเมือง

มากกว่ามิติทางด้านอื่น ๆ เช่น การวิเคราะห์จากกรอบมาร์กซิสต์ (Marxism) ถึงความเป็นทุนนิยมของวิทยุ นอกจากนี้ พื้นที่ศึกษาหลักยังจำกัดอยู่เพียงจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น และอุบลราชธานี นอกจากนี้ บทความชิ้นนี้ตระหนักดีว่าสื่อทางการเมืองของขบวนการเสื้อแดงยังมีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เช่น PTV แต่สื่อดังกล่าวอยู่นอกเหนือความสนใจบทความชิ้นนี้

ข้อถกเถียง

1. “การระดมมวลชน” (Mass Mobilization) ของขบวนการเสื้อแดงเพื่อชุมนุมประท้วงทั้งในต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ ช่องทางที่สำคัญที่สุดทางหนึ่งทางหนึ่งคือ การระดมมวลชนผ่านวิทยุชุมชน ซึ่งข้อถกเถียงนี้เป็นการพยายามอธิบายด้วยว่าเหตุใดแกนนำเสื้อแดงระดับท้องถิ่นหลายคนจึงมีพื้นฐานทางอาชีพเป็นนักจัดรายการวิทยุ นอกจากนั้นยังเป็นการพยายามปิดช่องว่างการศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเสื้อแดงและหมู่บ้านเสื้อแดงในแง่ขบวนการเสื้อแดงท้าทายอำนาจรัฐอย่างไร นอกจากขบวนการเสื้อแดงเกิดขึ้นได้อย่างไร (Keyes, 2014; Sopranzetti, 2012; Walker, 2012)

2. สมมติฐานของชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ที่ว่าสังคมชนบทมีลักษณะ “ล้าหลัง” (backward) ดำรงอยู่ด้วยเศรษฐกิจแบบยังชีพ (Subsistent economy) และในกรณีสุดโต่งมีความเชื่อว่าเป็นชนบทมีรูปแบบ “บรรพกาล” (Primordial) ควรถูกตั้งคำถาม โดยใช้ “เทคโนโลยี” การสื่อสารผ่านวิทยุเป็นการอุปมา (Metaphor) แห่งความ “ไม่ล้าหลัง” และความต้องการมี “เสียง” ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าสังคมชนบทมีความตื่นตัวทางด้านข้อมูลข่าวสารซึ่งอยู่นอกเหนือการผูกขาด ควบคุม และแทรกแซงโดยรัฐ กล่าวในทางทฤษฎี เทคโนโลยีวิทยุได้กลายมาเป็น “อาวุธของผู้อ่อนแอ” (Weapons of the Weak) ซึ่งท้าทายอุดมการณ์สำคัญของรัฐอันได้แก่ การครอบงำ “ช่องทาง” สื่อมวลชน และการที่ประชาชนควรเป็นผู้ถูกปกครอง ซึ่งขาด “สิทธิ (Rights) เสียง (Voices) และส่วน (Parts)”

ผลการวิจัย

วิทยุ วิทยุชุมชน และสังคมการเมืองไทย

วิทยุ การใช้งานวิทยุในประเทศไทยมีมาอย่างช้านาน วิทยุถือเป็นกรบอกเสียงของอำนาจรัฐที่มักเอื้อประโยชน์ต่อทุน เพื่อใช้ในการโฆษณาชวนเชื่อ (Propaganda) การกล่อมเกล้า (Domestication) และการสร้างความชอบธรรมในการปกครองของรัฐ ในแง่วงศาวิทยาการใช้วิทยุในประเทศไทยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2447 โดยเครื่องแบบเยอรมันขนาดเล็กชนิด “ไฟสปีกทเลฟงเกน” มีการติดตั้งที่เกาะสีชังและกรุงเทพฯ การใช้งานวิทยุนั้นเริ่มจากการเป็นเครื่องมือติดต่อกับประเทศมหาอำนาจอย่างอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี และนอกจากนี้ยังมีข้อมูลปรากฏการติดต่อกับ “ประเทศภายนอก” อื่น ๆ เช่น ฮองกง ชาว อินโดนีเซีย มลายู ฟิลิปปินส์ อินเดีย เพื่อแสดงออกถึงความ “ศิวิไลซ์” ความเจริญ และการมีอำนาจอธิปไตยของประเทศ ทั้งนี้กล่าวได้ว่า วิทยุเป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์อีกประการหนึ่งใช้เพื่อการเอาตัวรอดจากการตกเป็นอาณานิคมของไทย เอนก นาวิกมูล (2547) บันทึกด้วย

ความถวิลหาอดีต (Nostalgia) ว่า การใช้วิทยุช่วงแรก ๆ นั้นเป็นไปเพื่อแสดงออกว่า “ฝ่ายเรามีอิสระในการติดต่อสมาคมกับเขา” ซึ่งหาใช่การใช้เพื่อหวังประสิทธิภาพการสื่อสาร

การใช้คลื่นวิทยุนั้นมีอยู่มานานแล้วดังที่กล่าวมา แต่การใช้วิทยุในช่วงเวลาแรกเป็นไปอย่างจำกัด การใช้งานวิทยุอยู่ภายใต้การผูกขาด การควบคุม และการแทรกแซงของรัฐมาโดยตลอด เมื่อ พ.ศ. 2450 กระทรวงกลาโหมเป็นหน่วยงานแรกที่เริ่มนำเครื่องวิทยุมาใช้งานในราชการ ในระยะต่อมา มีเพียง กรมไปรษณีย์โทรเลขได้เริ่มนำการสื่อสารวิทยุมาใช้งาน ใน พ.ศ. 2470 โดยได้ติดตั้งเครื่องชนิดขนาดสั้น 20 กิโลวัตต์ การใช้งานวิทยุกระจายเสียงแบบมหาชนนั้นเริ่มใน พ.ศ. 2473 ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ไม่นาน มีการตั้งสถานีที่พญาไทกำลังส่ง 2.5 กิโลวัตต์ วิธีการคือทำการส่งจากกรุงเทพฯ และอาศัยการถ่ายทอดสัญญาณข้ามตามหัวเมืองต่าง ๆ จากการประมาณการ เมื่อถึง พ.ศ. 2475 มีเครื่องรับวิทยุเพิ่มขึ้นเป็น 13,000 เครื่อง อย่างไรก็ตาม การรับฟังวิทยุในช่วงแรกสามารถรับฟังโดยทั่วไปเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ เท่านั้น ลักษณะรายการส่งกระจายเสียงในช่วงนั้นเท่าที่มีหลักฐานปรากฏ โดยทั่วไปมักเป็นรายการบันเทิง และรายการธรรมะ รายการสาระความรู้มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น การเปิดสถานีใช้เวลาค่อนข้างสั้น คือตั้งแต่ช่วงเวลา 14.00 นาฬิกา และปิดสถานีในเวลา 22.00 นาฬิกา แต่จนกระทั่งเวลา 19.30 นาฬิกา จึงเริ่มมีการรายงานข่าว (อนงก นาวิกมูล 2547: 54-55) นอกจากนี้ ในการทำพิธีเปิดสถานีวิทยุครั้งแรกในเมืองไทย มีขึ้นในวัน “พระราชพิธีฉัตรมงคล” มีการอัญเชิญกระแสดพระราชดำรัสในรัชกาลที่ 7 พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าละอองธุลีพระบาทจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย และถ่ายทอดออกอากาศ ซึ่งถือเป็น “การถ่ายทอด” กระแสดพระราชดำรัสครั้งแรกผ่านสื่อสารมวลชน นับจากนั้นวิทยุเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่เผยแพร่กิจการ และข่าวสารของรัฐ และพระบรมมหาราชวัง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีสถานี และรายการวิทยุในอดีต มีการถ่ายทอดการทรงดนตรีออกอากาศอยู่เสมอเพื่อเป็นการสร้างสัมพันธ์กับประชาชนของพระองค์ ในบริบทของสงครามเย็นและสงครามเวียดนาม เมื่อไม่นานนี้มีการตั้งสภาการวิทยุและโทรทัศน์แห่งชาติตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ก่อตั้ง พ.ศ. 2549

ภายหลังยุคสงครามเย็น (Cold War) มีการใช้สื่อมวลชนทั้งโทรทัศน์และวิทยุอย่างมีนัยสำคัญ และเด่นชัดทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง และได้กลายมาเป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐ วิทยุจึงกลายมาเป็นสนามรบทางความคิดและอุดมการณ์การเมือง เนื่องจากสื่อมีอิทธิพลอย่างสูงในการอบรม บ่มเพาะความคิด (Inculcation) แก่ผู้คน และในหลาย ๆ กรณียังได้ผลิตซ้ำ “ประสบการณ์ตรง” แก่ผู้รับสารด้วย (สมสุข หินวิมาน, 2558: 8) สำหรับ Sascha Helbardt (2015: 33) เนื้อหาของวิทยุของรัฐบาลไทยมุ่งประกอบสร้างสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นไทย” (Thai-fication campaigns) เพื่อกล่อมเกล่าประชาชน มีการเผยแพร่คำสอนทางศาสนา (พุทธ) และกระแสนาตินิยม การกล่อมเกลื่อนี้ดำเนินมาควบคู่กับการผูกขาดและควบคุมคลื่นวิทยุของรัฐ กระทั่ง พ.ศ. 2546 ก่อนเกิดกระแสก่อตั้งวิทยุชุมชน

จำนวนมาก วิทยุที่อยู่ในกรรมสิทธิ์ของรัฐมีมากถึง 525 สถานี โดยหน่วยงานรัฐที่มีคลื่นความถี่มากที่สุด 5 อันดับ คือ อันดับที่ 1 กระทรวงกลาโหม มีจำนวน 211 คลื่นความถี่ อันดับที่ 2 สำนักนายกรัฐมนตรี (กรมประชาสัมพันธ์) มีจำนวน 149 คลื่นความถี่ อันดับที่ 3 องค์การสื่อสารมวลชน (อ.ส.ม.ท.) มีจำนวน 62 คลื่นความถี่ อันดับที่ 4 กระทรวงมหาดไทย 44 คลื่นความถี่ และ อันดับที่ 5 รัฐสภา 16 คลื่นความถี่ (โสภิต หวังวิวัฒนา, 2548: 2) ในแง่จำนวนผู้ฟังวิทยุ ภาควิทยุออกเสียงเหนือ มีจำนวนถึง 2.5 ล้านครัวเรือน และภาคเหนือมีถึง 1.9 ล้านครัวเรือน คิดเป็นจำนวนครัวเรือนที่มากที่สุด 2 ภูมิภาคของประเทศ และเมื่อคำนวณเป็นจำนวนประชากรผู้ฟัง พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดจำนวน 7.3 ล้านคน รองลงมาภาคเหนือ 5.2 ล้านคน และภาคใต้น้อยที่สุด 3.4 ล้านคน ควรกล่าวด้วยว่า 2 ภูมิภาคนี้มีจำนวนครัวเรือนสูงที่สุดของประเทศด้วย (โดยทั้งนี้คำนวณจากผู้ที่มีอายุ 6 ปีขึ้นไป) (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2546: 3-5)

ความเปลี่ยนแปลงของบริบทการเมืองโลก การเมืองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของวิทยุ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไม่เฉพาะต่อการผลิตรายการและเนื้อหาการวิทยุ หากแต่ยังส่งผลกระทบต่อผู้คนในชีวิตประจำวัน (Quotidian Life) หากกล่าวแบบอรชุน อับปดูไร (Arjun Appadurai) แล้ว วิทยุในฐานะสื่อมวลชนได้ทำให้ผู้คนจินตนาการเกี่ยวกับโลก (Imagined World) และตัวตน (Imagined Self) แบบใหม่ (Appadurai, 1996: 3) จากยุคสมัยที่ผู้คนต้องนั่งล้อมวงกันจำนวนมาก “ทั้งหมู่บ้าน” เพื่อฟังวิทยุเนื่องจากเครื่องรับมีราคาแพง มีขนาดใหญ่โตเทอะทะ กระทั่งปัจจุบันที่การเข้าถึงรายการและเนื้อหาการวิทยุทำได้สะดวกที่สุดช่องทางหนึ่ง ตลอดจน คนจำนวนมากสามารถเป็นนักจัดรายการวิทยุได้ในการเมือง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกที่ยอมรับและเข้าใจบทบาทของวิทยุต่อการเมืองไทยเป็นอย่างดี จากการประเมินส่วนตัวของ พ.ต.ท. ทักษิณเชื่อว่า คนไทยไม่นิยมอ่านหนังสือพิมพ์ หากแต่รับฟังข้อมูลข่าวสารผ่านโทรทัศน์และวิทยุถึงกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ (เทพชัย หย่อง, 2548: 2) และนอกจากนี้ ผลงานของรัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณถูกกล่าวผ่านรายการ “นายกทักษิณคุยกับประชาชน” ทางวิทยุเท่านั้น ซึ่งสร้างบรรทัดฐานการประชาสัมพันธ์ผลงานรัฐบาลในภายหลัง อย่างไรก็ตาม ในช่วงเดียวกันนี้เองที่เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ 2540 ซึ่งคุ้มครองสื่อมวลชน เสรีภาพของประชาชน และสิทธิชุมชนถูกผลักดันอย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่การจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุชุมชน ในช่วงนี้เองที่คลื่นวิทยุได้กลายมาเป็นทรัพยากรสาธารณะอย่างหนึ่งที่ไม่เฉพาะรัฐ หรือนักการเมืองผูกขาด หากแต่ประชาชนต้องการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ไม่แตกต่างจากทรัพยากรป่าไม้ เหมืองแร่ หรือทรัพยากรน้ำ

วิทยุชุมชน ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ 2540 วิทยุชุมชนเป็นสื่อซึ่งพยายามผลักดันให้สามัญชนคนธรรมดาเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวกับการสื่อสารสาธารณะ เพื่อก่อให้เกิดจิตสาธารณะในท้องถิ่น นอกเหนือจากการครอบงำของรัฐและทุนขนาดใหญ่ โดยรวมแล้ววิทยุชุมชนหมายถึง

“สถานีวิทยุซึ่งมีการใช้โดยกลุ่มที่มีอาณาเขตเฉพาะ หรือชุมชนที่มีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน” (Helbardt, 2015: 32) ทั้งนี้มีหน่วยงานที่ให้คำแนะนำทางเทคนิครายละเอียดระหว่างประเทศอย่าง UNESCO, Asia-Pacific Institute for Broadcasting Development (AIBD) และ Deutsche Welle Radio training Centre สถานีวิทยุชุมชน ต้องเกิดขึ้นจากความพร้อมและความต้องการของประชาชน สมาชิกทุกคนในชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของ รัฐจะต้องไม่เข้าไปแทรกแซง (เอื้อจิตร วิโรจน์ไตรรัตน์, 2548: 42) ในแง่นี้ วิทยุชุมชนจึงทำหน้าที่ในการเป็นช่องทางให้ชุมชน และคนทั่วไปมีสิทธิ มีส่วนร่วมในสื่อ และ “เสียง” ของตนเอง หรือเป็นการสร้างสิ่งที่ เจอเก็น ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) เรียกว่า “พื้นที่สาธารณะ” (Public Sphere) ให้คนทั่วไปสามารถแสดงความเห็นและเจตจำนงของตน บนพื้นฐานของเหตุผล เพื่อเจรจา ต่อรอง และตกลงถึงสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ นอกจากนี้ การเน้นย้ำถึงเสรีภาพของประชาชนและสิทธิชุมชนยังเป็นการลดทอนการรวมศูนย์อำนาจ ในทางสื่อสารมวลชน ซึ่งกระจุกตัวอยู่เฉพาะกรุงเทพฯ เท่านั้น การกำเนิดขึ้นของวิทยุชุมชนเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นเรียนรู้ และตระหนักถึงความสำคัญของประเด็นปัญหาต่าง ๆ ภายในท้องถิ่น ที่ถูกหยาบยกรผ่านวิทยุชุมชนเหล่านั้นด้วย

ในแง่เทคนิค ชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการเปิดสถานีวิทยุชุมชนต้องขออนุญาตจากรัฐ โดยสถานีส่งต้องมีกำลังส่งไม่เกิน 30 วัตต์ เสาอากาศสูงไม่เกิน 30 เมตร และรัศมีออกอากาศไม่เกิน 15 กิโลเมตร นอกจากนี้ ตามระเบียบแล้ว รัฐอนุญาตให้สถานีวิทยุชุมชนออกอากาศโฆษณาได้ไม่เกิน ชั่วโมงละ 6 นาที และกำหนดให้ผู้ดำเนินรายการต้องผ่านการอบรมของรัฐ และได้รับใบอนุญาต ดำเนินรายการ เพื่อเป็นการควบคุมจรรยาบรรณของสถานีวิทยุชุมชน และเป็นการป้องกันไม่ให้สถานี วิทยุดำเนินการแสวงหาผลกำไร อย่างไรก็ดีตาม ในทางการโฆษณาเพียงแค่ชั่วโมงละ 6 นาที ไม่เพียงพอ ต่อการดำเนินกิจการของสถานี อีกทั้ง วิทยุชุมชนจำนวนมากพยายามต่อสู้แย่งชิงผู้สนับสนุนและมวลชน ผู้ฟังกันอย่างรุนแรง ดังที่ปรากฏให้เห็นในการขยายกำลังส่ง และความสูงของเสาอากาศเกินกำหนด แม้มีการจับกุมโดยเจ้าหน้าที่รัฐ แต่ชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ ยังคงลักลอบ และหวนกลับมาดำเนินกิจการ (เอื้อจิตร วิโรจน์ไตรรัตน์, 2548: 40) นับตั้งแต่ปีแรกเริ่ม พ.ศ. 2543 จนถึงปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นปีที่ เปิดมากที่สุด จากการผลักดันของรัฐบาล จำนวนสถานีวิทยุชุมชนพุ่งสูงมากถึง 2,000 สถานี ในจำนวน นี้เอื้อจิตร วิโรจน์ไตรรัตน์ ได้ประเมินว่า สถานีวิทยุแต่ละแห่ง ใช้งบประมาณเฉลี่ยในการติดตั้งอยู่ที่ 5 แสนถึง 1 ล้านบาท โดยหากสถานีที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงินอย่างดี แม้ดำเนินการเพียง 2 ปี สถานีเหล่านั้นจะสามารถเข้าถึงจุดคุ้มทุนได้ (โสภิต หวังวิวัฒนา, 2548: 6)

ทำความเข้าใจบทบาทของวิทยุในขบวนการเสื้อแดง ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา วิทยุชุมชน ได้กลายมาเป็น “คลื่นการเมือง” มากขึ้น กล่าวคือ รายการของวิทยุเหล่านี้จำนวนมากหันมา เกาะติดสถานการณ์ทางการเมือง ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความขัดแย้งอย่างรุนแรงซึ่งครอบงำสังคม (ธนาวัฒน์ แก้วพงศ์พันธุ์, 2550: 50) วิทยุชุมชนกลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญของการระดมมวลชน

ของขบวนการเสื้อแดง ขบวนการเคลื่อนไหวที่ใหญ่โตที่สุดขบวนการหนึ่งของการเมืองไทย เนื่องมาจาก เหตุผล 2 ประการ

ประการแรก การที่ชาวบ้านและชุมชนมีความตื่นตัวทางด้านข้อมูลข่าวสาร ซึ่งอยู่นอกเหนือจากที่รัฐกำหนด และเกิดความต้องการในการเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะอย่าง “คลื่นวิทยุ” ด้วยปรากฏการณ์นี้ สะท้อนถึงความต้องการมีส่วนร่วมทางการเมือง ความต้องการพัฒนากลไกของรัฐ ซึ่งกระจุกตัวมาช้านาน แม้ว่าในช่วงแรกยังไม่มีกฎหมายรองรับ แต่ในชุมชนท้องถิ่นจำนวนมาก จะพบเห็นเสาส่งคลื่นวิทยุขนาดสูง ทั้งในอาคารสถานที่ หรือในท้องนา ที่สำคัญคือ มีการบรรยาย ความศรัทธาในการจัดรายการด้วยภาษา และวัฒนธรรมชุมชนตามอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตน

ประการที่สอง ควรกล่าวด้วยว่า วิทยุเสื้อแดงเกิดจากความพยายามเชื่อมต่อตัวนายกรัฐมนตรีโดยตรง ของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร สู่ประชาชนโดยผ่านสื่อสารมวลชนเพื่อทดแทนช่องทางระบบอุปถัมภ์แบบหัวคะแนน ความพยายามนี้ต่อเนื่องจากรายการทางวิทยุของนายกฯ ที่ชื่อว่า “นายกทักษิณคุยกับประชาชน” ด้วยความเข้าใจธรรมชาติ และค่านิยมของฐานเสียงของพรรคไทยรักไทยในต่างจังหวัด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องพันกับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านวิทยุเป็นหลัก ทั้งนี้ยังมีหลักฐานว่า อดีตนายกฯ ทักษิณ ชินวัตร เตรียมสั่งการผั่นงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งละ 1 แสนบาท เพื่อใช้จัดตั้งวิทยุชุมชนตำบลละหนึ่งแห่ง เพื่อผลิตซ้ำรายการนายกฯ ทักษิณพบประชาชน นอกจากนี้ มีการผลักดันให้กรมประชาสัมพันธ์ลดการควบคุมการขออนุญาตจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน และการขอใบอนุญาตผู้ดำเนินรายการในช่วงก่อนการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ. 2547 (เอื้อจิตร วิโรจน์ไตรรัตน์, 2548: 41)

อภิปรายบทบาทของวิทยุชุมชนเสื้อแดง

อาวุธของผู้อ่อนแอ: สื่อบทบาทความเป็นการเมืองของวิทยุชุมชน

แม้นักวิชาการหลายคน เช่น พงษ์ เกาฬวิล (2012) ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับกิจกรรมของขบวนการเสื้อแดง โดยเฉพาะการเปิดหมู่บ้านเสื้อแดง โดยชี้ให้เห็นว่าใน “ความสนุกสนาน สันทนาการ” แฝงไปพร้อมกับสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยกินได้” นอกจากนี้ James Mitchell (2015) ได้วิเคราะห์เพลงลูกทุ่งหมอลำ ซึ่งมีความหมายพิเศษกับบริบทของภาคอีสาน ด้วยลักษณะทางสังคมวิทยา เพลงเหล่านี้บอกอากาศผ่านวิทยุเสื้อแดง การวิเคราะห์ดังกล่าวช่วยเปิดพื้นที่มุมมองซึ่งข้ามพ้นกรอบแนวคิด (Framework) แบบชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ซึ่งส่วนหนึ่งมี “ความเชื่อในเชิงชนฝัน” (Romanticized) ที่ว่าขบวนการทางการเมืองต้องประกอบด้วยกิจกรรมเชิงวิชาการ อันเคร่งขรึมหรือบทกวีของนักประพันธ์ชนชั้นกลาง หรือต้องรับตัวแบบเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516

กิจกรรมของขบวนการเสื้อแดงไม่ควรถูกมองอย่างแยกขาดเป็นคู่ตรงข้ามระหว่าง กิจกรรมที่มี “สาระ” กับเรื่องสนุกสนานและสันทนาการ หรือเรื่อง “ไร้สาระ” เนื่องจากทั้งสองเรื่องอยู่ร่วมกัน

(Co-exist) กิจกรรมเช่นการร้องเพลงลูกทุ่งหมอลำร่วมกันโดยคนเรือนแสนในเวทีการประท้วงหรือถ่ายทอดผ่านวิทยุ นอกจากจะเป็นการปลุกพลังของขบวนการแล้ว ยังทำให้ผู้ที่มาร่วมกิจกรรมรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง (Belonging) ซึ่งเสมือนเป็นการเชิดชู และฟื้นฟูอัตลักษณ์ที่มีร่วมกันร่วม (Common Identity) ของผู้ร้องและผู้ฟังด้วย กระบวนการดังกล่าวนอกจากจะนำไปสู่จำนวนผู้ที่ออกมาชุมนุมประท้วง และร่วมกิจกรรมจำนวนมากแล้ว ยังทำหน้าที่ในการหล่อเลี้ยง และบำรุงรักษาขบวนการทางการเมืองเอาไว้

เนื้อหาของรายการวิทยุเสื้อแดงนอกจากไม่ใช่เรื่องไร้สาระแล้ว ยังทำหน้าที่ท้าทายอำนาจรัฐอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งด้วย บ่อยครั้งที่การระดมมวลชนผ่านรายการวิทยุเสื้อแดงสามารถนำผู้คนมารวมกันมากถึงคราวละนับแสนคน ดังเช่นที่ปรากฏในจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น และอุบลราชธานี หากพิจารณาการทำงานของวิทยุเสื้อแดงผ่านแนวความคิดของเจมส์ สก็อต (James Scott) ที่เรียกว่า “อาวุธของผู้อ่อนแอ” (Weapon of the Weak) พบว่ารายการและเนื้อหาของวิทยุเสื้อแดงไม่ใช่เรื่องเหลวไหล หากแต่ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เจมส์ สก็อต ชี้ให้เห็นว่า การจงใจใช้ “วัฒนธรรมมุขปาถะ” (Oral Culture) คือการถ่ายทอดความรู้ วัฒนธรรม และประเพณีด้วยภาษาพูด (Scott, 2010) มากกว่าการใช้ “วัฒนธรรมอักษร” (Writing Culture) ทำให้ผู้ที่อ่อนแอกว่าได้เปรียบ หรืออย่างน้อยก็เพื่อลดทอนความเสียเปรียบลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาอยู่ระหว่างการหลบหนีจากอำนาจรัฐ ซึ่งต้องการชุดรีดภาษี (Tax) การเกณฑ์แรงงาน (Corvée Labor) และการเกณฑ์ทหาร (Conscription) นอกจากนี้ วัฒนธรรมมุขปาถะยังมีความยืดหยุ่นและมีความสามารถในการรื้ออารมณ์ร่วมจากผู้ฟังได้มากกว่า กล่าวอีกทางหนึ่ง “วิทยุชุมชนเป็นอาวุธสำคัญของผู้อ่อนแอเสื้อแดง” ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนวัฒนธรรมมุขปาถะ วิทยุเหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารถ่ายทอด “ความจริง” (Truth) อย่างเชื่องๆ ตามแบบฉบับที่รัฐผูกขาด ควบคุม และแทรกแซง หากแต่นำเสนอความจริงอีกชุดโดยผ่านเนื้อหาสาระ ชุดภาษา ความคิด ค่านิยม และวาระซ่อนเร้นทางการเมืองเอาไว้อย่างแยบยล กระบวนการดังกล่าวเป็นการสร้างความหมาย (Significance) ผ่านคำพูด เพลง คำขวัญ ตลอดจนการเล่าเรื่อง (Narration) ต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ นำไปสู่การเผยแพร่ “ความจริง” อีกชุดหนึ่งซึ่งซ่อนเร้นจากรัฐ หากกล่าวตามทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology) ในด้านวาทศิลป์ศึกษา (Rhetoric Studies) แล้ว กระบวนการเหล่านี้คือ ตัวกำหนดความคิด การรับรู้ หรือแม้แต่ตัวตนของผู้ฟัง

จากการสัมภาษณ์ของผู้เขียนในจังหวัดอุดรธานี เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2558 ทำให้ได้ทราบข้อมูลว่า การใช้วิทยุของคนเสื้อแดงหลายสถานีไม่ได้รับการอนุญาตจากรัฐ ซึ่งนอกจากทำให้ไม่ต้องจ่ายค่าธรรมเนียมการขออนุญาต หรือ “ค่าสินบน” ในบางโอกาสแล้ว การหลบเลี่ยงจากรัฐช่วยให้อำนาจเสื้อแดงหลีกเลี่ยงจากการเซ็นเซอร์ การปิด และการยึดสถานี การใช้วิทยุของขบวนการเสื้อแดงยังเป็นอาวุธสำคัญในการเอาชนะการเข้าถึง “หนังสือพิมพ์” ของผู้ฟัง การกระจายข่าวและกิจกรรมของวิทยุเสื้อแดงสู่การกระจายข่าวแบบปากต่อปากกระทำได้อย่างรวดเร็ว พร้อมกับทะลุทะลวงเชื่อมโยงหมู่บ้าน

ที่แม้จะห่างไกลเข้ากับส่วนอื่น ๆ ของประเทศ ไม่ต่างจากการที่ชาว สารคดี สื่อพื้นบ้าน รายการธรรมะ หรือแม้แต่บทละครจำนวนมากถูกนำมาถ่ายทอดผ่านวิทยุและปากต่อปากในอดีต

เชื่อมต่อและเชื่อมโยง “ระหว่าง” คนเสื้อแดง

วิทยุชุมชนมีบทบาทอย่างสูงในการเชื่อมต่อ (Connecting) กับกลุ่มคนเสื้อแดง และยังเป็นเครื่องมือในการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง (Networking) ระหว่างมวลชนเสื้อแดง เมื่อเทียบกับโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อกระแสหลักที่อยู่ภายใต้การควบคุมอย่างเข้มงวดจากรัฐ และการครอบงำจากวัฒนธรรมชนชั้นกลาง วิทยุชุมชนจึงอาศัยการเฝ้าระวังเพื่อเข้าถึงคนเสื้อแดง การเฝ้าระวังนี้สามารถเข้าถึงกลุ่มมวลชน และสร้างเครือข่ายระหว่างคนเสื้อแดงขึ้นมา การเชื่อมโยงเครือข่ายนี้ทำให้ผู้ฟังต่างพื้นที่ ซึ่งมีอุปสรรคแยกจากกันด้วยความห่างไกลทางกายภาพกลับสามารถรับฟัง ติดตาม ข้อมูลข่าวอย่างเดียวกันได้ในเวลาเดียวกัน (Real Time) สร้างเครือข่ายคนที่ไม่รู้จักมักคุ้นกัน ทั้งนี้ในจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น และอุบลราชธานี มีนักจัดรายการวิทยุเสื้อแดง ซึ่งมีบทบาทอย่างสูงประมาณจังหวัดละ 4-5 คน เนื่องจากสื่อวิทยุชุมชนเข้ากันได้เป็นอย่างดีกับลักษณะทางมานุษยวิทยา และวิถีชีวิตของคนในต่างจังหวัด ซึ่งนิยมฟังวิทยุ และเป็นกลุ่มคนเสื้อแดงซึ่งนักวิชาการจำนวนมากนิยามว่า “ชาวบ้านกึ่งเมือง” (Urbanized Villagers) “ชาวนาผู้มีรายได้ปานกลาง” (Middle-income peasant) หรือ “ชาวบ้านผู้รู้โลกกว้าง”(Cosmopolitan Villagers) เช่น การจัดรายการวิทยุมีความจำเป็นต้องคำนึงถึง “ช่วงเวลาหลัก” (Prime Time) น้อยกว่าโทรทัศน์ เพราะโทรทัศน์เรียกร้องความสนใจ และสมาธิในการรับชม การจัดรายการวิทยุเสื้อแดงจะเห็นว่ารายการสามารถดำเนินการได้ตลอดวัน โดยไม่ต้องรอช่วงเย็นหลังเลิกงาน อย่างที่ผู้ประท้วงชนชั้นกลางคอปขาว (White Collar) สามารถติดตามรับสื่อได้ รายการวิทยุในปัจจุบันสามารถถูกนำมาผลิตซ้ำรายการได้บ่อยครั้ง เนื่องจากต้นทุนที่มีราคาถูก

การบริโภควิทยุชุมชนคล้ายกับวิทยุทั่วไปคือ “การสลายเส้นแบ่ง” ระหว่างงานกับเวลา “ว่าง” เพื่อใช้ติดตามวิทยุ ทั้งนี้เพราะชนชั้นกลางระดับล่างมีเวลากระชั้นมากกว่า เปรียบเทียบกับชนชั้นสูง และชนชั้นกลางคอปขาว การรับฟังวิทยุไม่เหมือนการชมโทรทัศน์ไม่เป็นอุปสรรคต่องาน เช่น ในแท็กซี่ โรงงาน หรือท้องนาสื่อวิทยุจึงมีเสรีภาพในการรับชมจากข้อจำกัดทางเวลาสูง ประชากรในหมู่บ้านโดยส่วนมากเดินทางออกจากหมู่บ้านเพื่อเข้าไปทำงานในเมือง กรุงเทพฯ หรือต่างประเทศ ในหมู่บ้านจึงเหลือเพียงสตรีสูงอายุและเด็ก อย่างไรก็ตาม “ยายและย่า” หลายคนใช้วิทยุเป็น “เพื่อน” จากการที่ต้องอยู่บ้านตามลำพัง แม้อยู่ในสังคมที่ชายเป็นใหญ่ กลับกลายมาเป็นคนเสื้อแดงที่มีความกระตือรือร้น และความยึดมั่นที่สุดกลุ่มหนึ่ง เพราะรับฟังวิทยุเสื้อแดงอยู่ตลอด ธรรมชาติของวิทยุมีส่วนในการเชื่อมต่อและเชื่อมโยงคนเสื้อแดงด้วย การที่วิทยุไม่มีภาพทำให้ผู้ฟังวิทยุสามารถจินตนาการได้อย่าง “อิสระ” มากกว่าผู้ชมโทรทัศน์ซึ่งถูกสายตาครอบงำการรับรู้สูง การที่โทรทัศน์มีภาพในทางหนึ่งเป็นข้อได้เปรียบในการสร้างกลุ่มมวลชนติดตาม แต่อาจจะเป็นการปิดกั้นการจินตนาการหรือทำให้เกิดความคาดหวังได้มากกว่า ผู้ชมโทรทัศน์มีแนวโน้มมองว่าเนื้อหาที่น่าเสนอในหน้าจอโทรทัศน์

เป็นการแสดง และปรุงแต่งมากกว่าสื่อที่มีเฉพาะเสียงอย่างเดียวอย่างวิทยุ เนื้อหารายการวิทยุที่คนเสื้อแดง จึงสามารถนำไปสู่ความเห็นอกเห็นใจผู้ร่วมชุมนุมคนอื่น ซึ่งยากลำบากบนท้องถนนในกรุงเทพฯ ดังนั้น วิทยุชุมชนจึงเป็นเทคโนโลยีที่เชื่อมต่อวัฒนธรรมอดีต และสังคมร่วมสมัยในปัจจุบัน ด้วยลักษณะทางสังคมวิทยาของคนต่างจังหวัดและธรรมชาติของวิทยุ การใช้สื่อวิทยุชุมชนจึงนับว่ามีประสิทธิภาพอย่างยิ่งต่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง ประเด็นนี้นับว่าแตกต่างจาก สมมติฐานของคนชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ทัวไปที่เชื่อว่าชาวชนบทด้อยพัฒนา และมีความเชื่อมโยงอยู่กับวิถีเกษตรกรรมหรือทรัพยากรธรรมชาติอย่างป่าไม้ น้ำและเหมืองแร่เท่านั้น เพราะการจัดการทรัพยากรคลื่นวิทยุ ผู้ใช้ต้องอาศัยความรู้ ทักษะ อุปกรณ์ และทุน ในการก่อสร้างสถานี และจัดซื้อเครื่องส่งสัญญาณวิทยุ คุณลักษณะดังกล่าวมีความซับซ้อนมากกว่า เศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ (Subsistent economy) เท่านั้น

การสร้างอัตลักษณ์ร่วมและความตื่นตัวทางการเมือง

การเปล่งเสียงผ่านสื่อวิทยุเป็นเสมือนการสะท้อน “เสียงสำคัญที่ขาดหายไปจากการรับรู้ และรับฟัง” ของคนในพื้นที่ จากการสัมภาษณ์กลุ่มคนเสื้อแดงพบว่า ผู้สนับสนุนเสื้อแดงจำนวนมาก มีโอกาสรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อเสื้อแดง โดยเฉพาะวิทยุ สำหรับคนเสื้อแดงรายการซึ่งถ่ายทอดออกอากาศผ่านสถานีเสื้อแดงเป็นรายการที่นำเสนอ “ข้อเท็จจริง” อีกมิติหนึ่ง ซึ่งมีความแตกต่างออกไปจากสิ่งที่นำเสนอผ่านสื่อของรัฐ ความแตกต่างมีตั้งแต่รูปแบบรายการ ผู้ดำเนินรายการ โดยรูปแบบรายการส่วนใหญ่จะเป็นการสนทนาหรือจับคู่เล่าเรื่อง และที่สำคัญที่สุดคือเนื้อหารายการ จะเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ระหว่างการถกเถียงในสังคม การระดมความช่วยเหลือคนเสื้อแดงที่ได้รับผลกระทบจากความรุนแรง การส่งเสริมให้คนเสื้อแดงตระหนักถึงสิทธิทางการเมืองและสิทธิมนุษยชนของตนเอง การเป็นผู้ “ถูกกระทำ” ของคนเสื้อแดง ประเด็นด้านปากท้องและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพลงลูกทุ่ง เนื้อหารายการเหล่านี้ไม่สามารถติดตามรับฟังรับรู้ได้โดยง่ายผ่านสื่อกระแสหลัก และสื่อของรัฐ และที่สำคัญรายการต่าง ๆ ที่ออกอากาศเหล่านี้ถูกกล่าวถึงโดยหน่วยงานของรัฐและสื่ออื่นๆ ในฐานะ “ยุ่งปลุกปั่น” โดยไม่สนใจสิ่งที่นำเสนอออกมา

รายการวิทยุของคนเสื้อแดงมีศักยภาพอย่างมากในการดึงความรู้สึกร่วม เ้าอารมณ์ และสร้างความเห็นอกเห็นใจต่อสมาชิกคนเสื้อแดงได้ ทั้งผ่านคำพูด (Speech) คำขวัญ (Slogan) และเพลงปลุกอารมณ์ (Songs) และเนื้อหารายการอื่น ๆ การจัดโครงสร้างรายการและแผนผังเนื้อหาสาระของวิทยุเสื้อแดงมีการนำเอารายการต่างประเภท (Genre) จำนวนมากเข้าไว้ เช่น เรื่องการเมือง การเคลื่อนไหวระดมมวลชนเสื้อแดง รายการเพลงลูกทุ่ง และเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องเศรษฐกิจ และแม้แต่ดารารายการไม่ได้แบ่งแยกเนื้อหาอย่างชัดเจน หากมองด้วยวัฒนธรรมชนชั้นกลางกรุงเทพฯ ย่อมมีแนวโน้มมองว่า การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวของรายการวิทยุเป็นเรื่องไม่มี “แก่นสาระ” และเป็นการหลอกลวงคนฟัง ผู้ที่เชื่อคือคนโง่ ไร้การศึกษา และถูกหลอก อย่างไรก็ตาม หากมองผ่านวัฒนธรรมของชนชั้นกลางระดับล่างในต่างจังหวัด จะพบว่า สาระการเมืองและบันเทิงไม่ใช่ขัดแย้งข้ามกัน

บ่อยครั้งที่การวิพากษ์วิจารณ์การเมืองอย่างดุเดือดแผ่ร่อนของผู้จัดรายการเสียดังผสมผสานไปด้วยเรื่องบันเทิง การเปิดเพลงลูกทุ่งสลับสับเปลี่ยนไปมา หรือเสียงหัวเราะขบขัน ในแง่นี้ พัฒนา กิตติอาษา (2557) ตั้งข้อสังเกตว่า อารมณ์ขัน (Humor) มักถูกใช้เพื่อล้อเลียนการสู้ชีวิต การใช้แรงงาน และทำงานหนักของคนอีสานนับจากอดีตถึงปัจจุบัน (พัฒนา กิตติอาษา, 2557: 28) ในทางกลับกัน การจัดรายการที่มีความหลากหลายเช่นนี้ ต้องอาศัยทักษะ ประสบการณ์ และเสน่ห์ เป็นแม่เหล็กเรียกคนฟัง เพื่อให้มีผู้ติดตามฟังอยู่เสมอ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของคนเสียดังยังกระทำในสองรูปแบบหลักคือ

ประการแรก การนำเสนอสถานการณ์ที่ถูกกระทำของคนเสียดัง รวมถึงสถานะที่ฉ้อฉล ใจจริง (2556: 81) เรียกว่า “โพร์” คนเสียดังภายใต้การกดขี่ของ “อำมาตย์” อภิชน เรื่อง “สองมาตรฐาน” และเหตุการณ์การถูกกระทำอื่นๆ ของคนเสียดัง เช่น การปราบปรามผู้ชุมนุมอย่างรุนแรงในเหตุการณ์ พฤษภาคม พ.ศ.2553 ถูกกล่าวถึงซ้ำแล้วซ้ำอีก ในทางตรงข้ามรายการวิทยุเสียดังเรียกร้องสิทธิศักดิ์ศรี และความเท่าเทียมภายใต้ระบอบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง ซึ่งถูกยึดไปหลังรัฐประหาร นักจัดรายการวิทยุในจังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น และอุบลราชธานีต่างกล่าวถึงเรื่องนี้ทุกคน แม้ว่าบางสถานีวิทยุของคนเสียดังจะเริ่มหันเหไปจากแนวทางการออกมาเดินขบวนประท้วง และพยายามก้าวข้ามความรู้สึก การเป็น “เหยื่อ” และให้อภัย อย่างไรก็ตาม มวลชนเสียดังจำนวนมากไม่เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าว เนื่องจากผู้ที่แบกรับต้นทุนการให้อภัยนั้นกลับกลายเป็นตัวเหยื่อของความรุนแรง ซึ่งก็คือคนเสียดังเอง หากใช้ตัวผู้ก่อความรุนแรง ในปัจจุบันยังไม่มีกระบวนการยุติธรรม ซึ่งสามารถลงโทษผู้กระทำความผิดได้ การประท้วงของคนเสียดังในกรุงเทพฯ เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่รายการวิทยุเสียดังนิยมถ่ายทอดเช่นนี้ การถ่ายทอดทำการผลิตซ้ำคำปราศรัยของนักพูดบนเวทีอย่าง จตุพร พรหมพันธุ์ และ ธีรวัจน์ ไส่เกื้อ ผู้ฟังจึงเสมือนได้อยู่ท่ามกลางการชุมนุม แต่ขณะเดียวกันก็เกิดความอยากรู้ และการมีส่วนร่วมในการประท้วงจริงด้วย การขาดหายไปของภาพในรายการวิทยุสร้างจินตนาการ และกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นของผู้ฟัง ว่าสถานการณ์การประท้วงแท้จริงแล้วเป็นอย่างไร และก่อให้เกิดความห่วงใยเพื่อนผู้มีความคิดเห็นทางการเมืองเช่นเดียวกันว่าตกอยู่ในสถานการณ์อย่างไร *ประการที่สอง* การลดทอนความน่าเชื่อถือของ “ข้อมูล” ฝ่ายรัฐ โดยปรากฏออกมาในรูปแบบ “ตลกล้อเลียน เย้ยหยัน” เช่น เรียกศาลรัฐธรรมนูญด้วยคำว่า “ตลก” หรือการตั้งฉายาให้กับผู้ที่อยู่ฝ่ายตรงกันข้าม นอกจากนี้ การลดทอนความน่าเชื่อถือยังกระทำโดยการหักล้างข้อมูลจากการกล่าวอ้างของรัฐด้วย “ข้อเท็จจริง” ในประเด็นต่างๆ เช่น การกล่าวถึงข้อกล่าวหาของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ในด้านหนึ่ง หรือการกล่าวถึงผู้ที่พวกเขาสงสัยว่าอยู่เบื้องหลังเหตุการณ์สลายการชุมนุมของคนเสียดัง พ.ศ. 2553 ตลอดจนการนำเสนออีกมิติหนึ่งของเหตุการณ์ที่วัดปทุมวนาราม เป็นต้น

การเป็นศูนย์ประสานงานก่อนการประท้วง

สถานีวิทยุเสื้อแดงไม่เพียงรายงานข่าวการเมืองให้มวลชนเสื้อแดงติดตามสถานการณ์ทันทั่วเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่ประสานงาน ตลอดจนนัดหมายกลุ่มคนเสื้อแดง เพื่อดำเนินการประท้วง กล่าวอีกอย่างหนึ่งสถานีวิทยุเสื้อแดงหลายแห่งทำหน้าที่เป็นศูนย์บัญชาการ ก่อนที่ผู้ชุมนุมจะเดินทางออกไปประท้วง โดยทำหน้าที่ระบุนสถานที่ชุมนุม ประกาศเป้าหมายการชุมนุม สิ่งของจำเป็นที่ควรนำติดตัวไปชุมนุม วิธีการเดินทางของผู้ร่วมชุมนุม หรือกระทั่งการรับบริจาคสิ่งของ เงิน และข้าวสารอาหารแห้ง เนื่องจากการเข้าถึงได้ง่าย และเป็นที่ยินยอมของกลุ่มคนเสื้อแดงที่อยู่ในชนบท การทำหน้าที่ประสานงานของวิทยุจึงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มผู้ชุมนุมสามารถเดินทางออกจากบ้าน ซึ่งอยู่ต่างหมู่บ้าน และต่างตำบลกัน เพื่อไปชุมนุมยังสถานีวิทยุใช้เวลาเพียงไม่ถึงครึ่งชั่วโมงเท่านั้น ผู้ดำเนินรายการเสื้อแดงมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีการใช้เครื่องส่งวิทยุอย่างดี เริ่มตั้งแต่ทักษะการเล่าเรื่อง ทักษะการสัมภาษณ์ผู้ร่วมรายการ การใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น ไมโครโฟน เครื่องบันทึกเสียง การเขียนบทรายการ การกำหนดผังรายการ การตัดต่อเสียง การหาผู้สนับสนุนทางการเงิน โดยเฉพาะการใช้ “น้ำเสียง” ซึ่งเป็นวิธีการสำคัญในการรื้ออารมณ์ของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ วิทยุเสื้อแดงยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมอื่นๆ อย่างต่อเนื่อง ในหมู่สมาชิกจากเครือข่ายวิทยุ เช่น การเยี่ยมหนักโทษเสื้อแดงซึ่งเป็นคดีการเมือง การทำบุญในวัด การไปร่วมงานศพ หรือการจัดงานวันเกิดให้แก่คนเสื้อแดง กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมในชีวิตที่ผู้คนต้องเผชิญในชีวิตประจำวัน ทว่าเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะกำกวม คลุมเครือระหว่างความเชื่อทางวัฒนธรรม และการรวมตัวทางการเมือง ดังนั้น การยกเลิกการจัดงาน หรือการควบคุมโดยรัฐ จึงกระทำได้อย่าง วิทยุเสื้อแดงจึงเป็นเสมือนภาพสะท้อนถึงความจำกัดของช่องทางการส่งเสียงของคนตัวเล็กตัวน้อยที่อยู่ชายขอบ (Marginalized People) ซึ่งถูกลบด้วยเสียงของอำนาจรัฐ และในหลาย ๆ ครั้งเป็นการท้าทายการครอบงำของแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) จากส่วนกลางด้วย ซึ่งเป็นเสียงที่ตั้งกลบสื่อสาธารณะและสื่อกระแสหลักมาโดยตลอด มวลชนเสื้อแดงยังใช้วิทยุ (และโทรศัพท์ดาวเทียมอื่น ๆ) เพื่อเป็นเครื่องมือในการตอบโต้กับกลุ่มมวลชน ซึ่งเป็นคู่ขัดแย้งกัน เช่น กลุ่มคนเสื้อเหลือง และกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) เสียงของวิทยุเสื้อแดงจึงเป็นเสมือนเสียงของผู้ที่ไม่ยอมจำนน ดังที่เห็นได้จากการที่รายการจำนวนมาก ถูกจัดรายการด้วยภาษาอีสาน เนื่องจากผู้ฟังความพึงพอใจ ความนิยมมากกว่าการใช้ภาษาไทยกลาง นอกจากนี้ การใช้วิทยุของมวลชนเสื้อแดง ยังเปรียบเสมือนเป็นการกลับหัวกลับหางอย่างน่าประหลาด ในแง่ที่ว่า วิทยุถือเป็นเครื่องมือสำคัญของฝ่ายรัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพบก เช่น วิทยุยานเกราะ และวิทยุของกองทัพอากาศอื่น ๆ ซึ่งมีส่วนในการยุยงปลุกปั่นระดมมวลชนฝ่ายขวาจัด อย่างกลุ่มกระทิงแดง

และกลุ่มนพล ซึ่งอยู่เบื้องหลังความรุนแรง ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งเป็นความสูญเสียที่ยังไม่มีการไต่สวนอย่างจริงจังจวบจนกระทั่งปัจจุบัน ควรกล่าวด้วยว่า การใช้วิทยุในการยุยงปลุกปั่นให้เกิดความเกลียดชังจนกระทั่งนำไปสู่ความรุนแรงอย่างจริงจัง จงใจ และเป็นระบบมีตัวอย่างมาแล้ว ในกรณี รวันดา ซึ่งส่งผลให้ชาวตุตซีซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยเสียชีวิตทั้งสิ้นราว 500,000 คน คิดเป็นกว่าร้อยละ 80 ของชาวตุตซีทั้งหมด ภายในระยะเวลาเพียง 2 เดือน เหตุการณ์ครั้งนี้นับเป็นการสังหารหมู่ที่รวดเร็วที่สุดในประวัติศาสตร์ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558: 359)

สรุปผลการวิจัย

การทำลายสื่อและอุดมการณ์รัฐ

รัฐไทยใช้อุดมการณ์ (Ideology) ทางการเมือง เพื่อครอบงำสังคม และสร้างความชอบธรรมในการปกครองมาโดยตลอด การใช้อุดมการณ์นี้ปรากฏผ่านสื่อมวลชนด้วยเช่นกัน อุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐผ่านสื่อทำหน้าที่ประกอบสร้าง “โลกแห่งจินตนาการ” (Imagined World) อันเป็นโลกที่เรา “นึกรู้” (Conceive) “โลกแห่งความเป็นจริง” (Real World) อันเป็น “โลกที่เรารับรู้” (Perceive) เข้าด้วยกัน กาญจนา แก้วเทพ แสดงข้อถกเถียงว่า สื่อของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อกระแสหลักอย่าง โทรทัศน์ ทำหน้าที่บ่มเพาะอุดมการณ์เอาไว้อย่างมากมาย นับตั้งแต่อุดมการณ์ศักดินา ทุนนิยม เพศนิยม ชาตินิยม ความรุนแรง หรือความคิดแบบสายศาสตร์ ซึ่งอุดมการณ์เหล่านี้แฝงเร้นมากับ “รายการสารคดี” หรือแม้แต่ละครโทรทัศน์ซึ่งดูเป็นเพียงสื่อบันเทิงเท่านั้น กาญจนา แก้วเทพ (2548) เรียกการบ่มเพาะนี้ว่า “อำนาจของเรื่องไร้สาระ” สื่อวิทยุของรัฐก็เช่นเดียวกัน ทำหน้าที่ในการเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐอย่างแข็งขัน ทั้งในยามปกติ และในเวลาที่มีวันสำคัญทางพิธีการต่าง ๆ โดยการครอบงำทางอุดมการณ์กระทำผ่าน แนวทางหลักคือ *ประการแรก* การผูกขาดควบคุม และแทรกแซงสื่อ และ *ประการที่สอง* การเผยแพร่อุดมการณ์ว่า ประชาชนคือ ผู้ถูกปกครอง ไม่ควรมีสิทธิ (Rights) เสียง (Voices) และส่วน (Part) ในการปกครอง

เสียงแห่ง “ความเป็นอื่น” และการทำลายการผูกขาด การควบคุม และการแทรกแซงสื่อของรัฐ

สื่อในรัฐไทยทั้งสถานีโทรทัศน์และวิทยุ ถูกผูกขาด ควบคุม และแทรกแซงโดยรัฐ โดยเฉพาะหน่วยงานด้านความมั่นคง กลุ่มคนที่รัฐตอบสนองอยู่บ้างคือชนชั้นกลาง โดยรวมในทางสถิติแล้วรัฐเป็นเจ้าของคลื่นวิทยุถึงร้อยละ 91.8 เช่น กองทัพบกมีสถานีโทรทัศน์ถึง 2 ช่องได้แก่ สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 กับช่อง 5 และสถานีวิทยุสำคัญคือ สถานีวิทยุยานเกราะ ดังที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ กล่าวให้กระชับแล้วการผูกขาด ควบคุม และแทรกแซงสื่อของรัฐเป็นการสร้างความเป็น “เสียงเดียว” แห่งอำนาจให้กับกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเมืองโตเดี่ยว (Primate City) อยู่แล้ว สื่อของรัฐ (และสื่อที่รัฐยึด) มีบทบาทอย่างมากในเป็นเครื่องมือประโคมข่าว (Bombardment) ของรัฐโดยเฉพาะในช่วงที่มี

การทำรัฐประหารและหลังรัฐประหาร เพื่อสร้างความชอบธรรมและระดมมวลชนฝ่ายขวาให้จัดการกับผู้เห็นต่างจากรัฐ เช่น การปราบปรามขบวนการนักศึกษาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และการโฆษณาชวนเชื่อ และกล่อมเกล้ามอมเมาประชาชนในช่วงการปราบปรามต่อต้านขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย กล่าวสำหรับมวลชนเสื้อแดงแล้ว พวกเขาถูกปิดป้ายว่าเป็น “ผู้ก่อการร้าย” (Terrorist) และ “เชื้อโรค” (Germ) (ผู้สนใจโปรดดู Sopranzetti 2012) ดังนั้น สิทธิ เสรี และส่วนร่วมทางการเมืองของคนเหล่านี้จึงยังไม่มีคุณค่า ช่องทางสื่อให้พวกเขาได้แปลงเสียงหรือแม้แต่กรีดร้อง จึงไม่ควรมิด้วย

การเกิดขึ้นของวิทยุเสื้อแดง และนักจัดรายการวิทยุเสื้อแดง ซึ่งเป็นช่องทางในการต่อสู้ให้คนเสื้อแดงสามารถแปลง “เสียง” (Voice) และ “ภาษา” (Language) อันเป็นการสะท้อนถึงความคิด ความต้องการ อัตลักษณ์ และแม้แต่ความเจ็บปวดของขบวนการได้ วิทยุเสื้อแดงท้าทายความคิดที่ว่ารัฐคือ ผู้ผูกขาด “ความจริง” โดยผ่านการผูกขาด ควบคุม และแทรกแซงสื่อ วิทยุเสื้อแดงยังเป็นช่องทางให้คนเสื้อแดงสามารถเชื่อมโยงระหว่างกัน ในช่วงที่กระบวนการแตกกระจัดกระจายภายหลังการปราบปราม พ.ศ. 2553 รายการที่ออกอากาศอยู่นอกเหนือการควบคุมเนื้อหาและรายการของรัฐได้ วิทยุเสื้อแดงจึงทำหน้าที่บำรุงรักษา บ่อยครั้งปลุกเร้าอารมณ์ โดยน้ำเสียงของผู้พูด การบ่มเพาะความคิด ซึ่งมีชุด “ความจริง” ต่างจากรัฐ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการรับเอาแนวคิดคุณค่า (Adopt) และการเข้ารหัส (Encode) ของสื่อเข้าไว้ในตัว นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของของสถานีวิทยุเสื้อแดง นอกจากจะเป็นการสร้าง “ผู้ฟังหรือมวลชน” ในระดับมหาสถาบัน ยังเป็นการเผยถึงการต่อต้าน (Resist) ท้าทาย (Challenge) การต่อรอง (Negotiation) และปฏิเสธ (Refusal) ของกลุ่มเสื้อแดงที่มีต่อรัฐไทย พร้อมทั้งการปฏิเสธทั้งสมมติฐานของชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ ว่าคนในต่างจังหวัดนั้นโง่งมล้าหลัง และแสดงถึงข้อจำกัดของขอบเขตของอุดมการณ์ของรัฐไทย ทั้งนี้โดยมีวิทยุเป็นสื่อแห่งอำนาจ หรือเป็นวิธีการใช้อำนาจ (Exercise of Power)

ท้าทายอุดมการณ์ “คนไม่เท่ากัน”

รัฐเผยแพร่และผลิตซ้ำอุดมการณ์ ซึ่งเน้นย้ำความชอบธรรมในการเป็นผู้ปกครอง และความคิดในลักษณะ “คนเราไม่เท่ากัน สุดแต่บุญกรรมวาสนา” ซึ่งความคิดดังกล่าวรองรับความไม่เท่าเทียมกันทางชนชั้นแบบไทย (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2558) รัฐไทยปฏิเสธต่อต้าน และขัดขวางความเปลี่ยนแปลง โดยมีพื้นฐานอยู่บนอุดมการณ์เรื่อง “ชาติ ศาสน์(พุทธ) กษัตริย์” ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐแม้ยังไม่มีภารกิจถูกนิยามชัดเจน มักจะถูกปิดเปื้อนใส่ร้ายลงโทษ ด้วยวาทกรรม “ขัดต่อศีลธรรมอันดี ความสงบเรียบร้อย และความมั่นคงของชาติ” รัฐไทยยังสร้างความเป็นไทยผ่านสื่อของรัฐ โดยการตีกรอบ และดูถูกความคิดที่ “ไม่ไทย” (Un-Thai) ถึงแม้ “ความเป็นไทย” ไม่เคยถูกนิยามให้แน่ชัดว่า อย่างใดหมายถึง “ไทย” หรืออย่างไร “ไม่ไทย” แต่วัฒนธรรมต่างจังหวัด มักจะถูกแสดงออกมาในเชิงโดนดูถูกดูหมิ่นว่าเป็นคนชนชั้นที่ต่ำกว่า เช่น การให้คนใช้พูดอีสานและเจ้านายพูด

ภาษาไทยกลาง หรือการให้ตัวละครจากต่างจังหวัดเป็นตัวตลก มีสำเนียงเหน่อ มีบุคลิก “เฒ่า” และมักถูกล้อเลียนอยู่เสมอ

นอกจากนี้ รัฐยังกล่อมเกลามาและมอมเมาประชาชนผ่านสื่อกระแสหลักทางโทรทัศน์ ด้วยรายการซึ่งเต็มไปด้วย “ละครน้ำเน่า เรื่องตบจูบ เรื่องผัวเมีย และหนังผี” (สมสุข หินวิมาน, 2558) ขณะที่รายการเชิงสร้างสรรค์ที่มีคุณภาพและให้ความรู้มักจะไม่ได้รับอนุญาตและพื้นที่จากรัฐชนชั้นกลาง (Middle classes) เป็นกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ยึดกุมครอบงำเนื้อหา ค่านิยม และอุดมการณ์ในโทรทัศน์ไทยอย่างเหนียวแน่น เนื่องจากชนชั้นกลางเป็นกลุ่มคนที่มีขนาดใหญ่ และอิทธิพลทางเศรษฐกิจวัฒนธรรม เป็นผู้ทำงานด้านสื่อ วิชาการ บริษัทธุรกิจ หรือแม้แต่องานพัฒนาเอกชน (NGOs) ในแง่นี้จึงไม่น่าแปลกใจที่เนื้อหาโทรทัศน์ของไทย ทำการสะท้อนค่านิยมและวัฒนธรรมของชนชั้นกลางเป็นหลัก เช่น การยกย่องเชิดชูความสำเร็จทางเศรษฐกิจและการไต่บันไดทางสังคม การถวิลหาความรักโรแมนติก การแสวงหาอัตลักษณ์ (Identity) หรือกระทั่งลัทธิ “บริโภคนิยม”

แต่ทว่าชนชั้นกลางจำนวนมากกลับขาดจิตวิพากษ์ (Critical Mind) อย่างเพียงพอ การใช้สื่อวิทยุในการเคลื่อนไหวของขบวนการเสื้อแดงจึงเกิดจากความตั้งใจและเหตุจำเป็น คนเสื้อแดงปฏิเสธเนื้อหาอุดมการณ์ในสื่อกระแสหลักอย่างโทรทัศน์ ซึ่งถูกผูกขาดครอบงำโดยรัฐ และชุ่มโชกไปด้วยค่านิยมและวัฒนธรรมของชนชั้นกลาง นอกจากคนเสื้อแดงไม่ผลิตซ้ำรายการของรัฐแล้ว ยังผลิตเนื้อหารายการที่ไม่ได้วางอยู่บนอุดมการณ์ครอบงำของรัฐไทย เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2558 ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ประชาชนในหลายอำเภอ ของจังหวัดขอนแก่น ทำให้ได้ข้อมูลว่า คนจำนวนมากเลิกละโทรทัศน์ไทยในช่วงที่รัฐบังคับให้ดูรายการพร้อมกันทั่วประเทศ แต่หันไปดูเคเบิลทีวีของประเทศลาวที่ชื่อว่า “ลาวสตาร์” พวกเขาไม่ต้องการรับชมสื่อที่เอากรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลาง และคนเสื้อแดงลุกขึ้นมาท้าทาย “ความเสียดัง” ของกรุงเทพฯ ด้วยการเรียกร้องสิทธิ ศักดิ์ศรี และความเสมอภาค การสร้างภาพลักษณ์ (Stereotype) และภาพตัวแทน (Representation) ของชาวชนบทในเชิงล้าหลัง โง่งมมีวิถีชีวิตง่าย ๆ พอยังชีพ จึงเป็นเพียงมายาคติ (Myth) และการโหยหาอดีต (Nostalgia) ถึงสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งนับวันจะไม่สะท้อนถึงความเป็นจริง การจินตนาการของรัฐและชนชั้นกลางที่อยากให้ชนชนบท และความเป็นชนบทหยุดนิ่งอยู่กับที่และรัฐไทยคงสภาพเดิม (Status Quo) ไม่เปลี่ยนแปลง หากกล่าวในทางทฤษฎีแล้ว ความพยายามของรัฐและชนชั้นกลางเป็นการพยายามสร้างแก่นแกน (Essentialism) ของชาวชนบทและความเป็นชนบทขึ้น ด้วยสายตาของความเหนือกว่า (Superiority) ของความเป็น “เมืองนิยม” (Urbanism) แบบไทย ๆ และตรึงเอาไว้เช่นนั้นตลอด หรืออาจจะกล่าวว่าการบวนการดังกล่าวเป็นความพยายามคงความแตกต่าง (Distinction) ระหว่าง “เมือง” และ “ชนบท” เอาไว้ในแง่ของอัตลักษณ์ ทั้งนี้เพื่อสร้างความชอบธรรม (Legitimation) และคงสถานะได้เปรียบของชนชั้นตนเองเอาไว้

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2548). *ก้าวต่อไปของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย.
- โชรยา จามจุรี. (2554). พลังแห่งเสียงที่ไม่เคยได้ยิน: ถอดประสบการณ์จากการทำรายการวิทยุเสียงจากผู้หญิงชายแดนใต้. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 6(2), 261-275.
- ธนาวัฒน์ แก้วพงศ์พันธุ์. (2552). *วิทยุชุมชน: กฎหมายและการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ณัฐพล ใจจริง. (2556). *ปาฐกถาปริทัศน์ พนมยงค์ 2556 หัวข้อชีวประวัติของพลเมืองไทย: กำเนิดพัฒนาการและอุปสรรคกับการพิทักษ์ประชาธิปไตย (2475-ปัจจุบัน)*. กรุงเทพฯ: สถาบันปริทัศน์พนมยงค์.
- เทพชัย หย่อง. (2548). ปฏิรูป: กสช. สร้างคำถามมากกว่าคำตอบ. ใน *โสภิตา หวังวิวัฒนา (บก.), สื่อวิทยุโทรทัศน์ไทย ได้เงื้อมมือ กสช.* กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2558). *ประชาธิปไตยในยุคเปลี่ยนผ่าน: รวมบทความว่าด้วยประชาธิปไตย ความรุนแรง และความยุติธรรม*. กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- พฤกษ์ เถาวิล. (2555). “หมู่บ้านคนเสื้อแดงกับการเมืองไทย”. *ประชาไท*. [ออนไลน์]. สืบค้น 20 ธันวาคม 2558, จาก <http://prachatai.org/journal/2012/02/39326>
- พัฒนา กิตติอาษา. (2557). *สู่วิถีอีสานใหม่*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2546). *รายงานเบื้องต้นการสำรวจสื่อมวลชน พ.ศ. 2546*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สมสุข หินวิมาน. (2558). *อ่านทีวี: การเมืองวัฒนธรรมในจอโทรทัศน์*. กรุงเทพฯ: พารากราป.
- โสภิต หวังวิวัฒนา. (2548). ความหวังการปฏิรูปสื่อ...ที่แทบไม่มีหวัง. ใน *โสภิต หวังวิวัฒนา (บก.), สื่อวิทยุโทรทัศน์ไทย ได้เงื้อมมือ กสช.* กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.
- เอนก นาวิกมูล. (2547). *นานาช่วงครั้งคุณปู่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว.
- เอื้อจิตร วิโรจน์ไตรรัตน์. (2548). วิทยุชุมชน: บทพิสูจน์จิตสาธารณะ. ใน *โสภิตา หวังวิวัฒนา (บก.), สื่อวิทยุโทรทัศน์ไทยได้เงื้อมมือ กสช.* กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural dimensions of globalization*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Helbardt, S. (2015). “The emergence of a local public sphere under violent conditions: The case of community radio in Thailand’s south”. *Journal of Southeast Asian Studies*. 46(1), 32-59.

- Keyes, C. (2014). *Finding Their Voice: Northeastern Villagers and the Thai State*. Chiang Mai: Silkworms.
- Mitchell, J. (2015). “Luk Thung: The Sound of Political Protest and Isaan’s Cultural Revival”. *Isaan Record*. [Online]. Retrieved December 20, 2015, from <http://isaanrecord.com/2015/10/30/>.
- Scott, J. (1985). *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven. Yale University Press.
- Scott, J. (2010). *The Art of Not Being Governed: an Anarchist History of Upland Southeast Asia*. CT: Yale University Press.
- Sopranzetti, C. (2012) *Red Journey: Inside the Thai Red-shirt Movement*. Chiang Mai: Silkworms.
- Walker, A. (2012). *Thailand’s Political Peasants: Power in the Modern Rural Economy*. WI: Wisconsin University Press.